

Milica DAKOVIĆ*

ICT – PRIRODNI KREATOR EKONOMSKIH SLOBODA

1. NASTANAK NOVE EKONOMSKE PARADIGME

Planeta, povezana novim tehnologijama, mrežom kroz koju nesmetano protiču informacije, postaje poligon za novu tržišnu utakmicu i osnova za razvoj nove tehnološko-ekonomske paradigme! Internet umnogome spaja nespojivo i utiče da se novi model što brže širi i primjenjuje. Informatička ekonomija sa sobom donosi i nove modele društvene organizacije pa se time nerijetko prelazi sa hijerarhijskog modela uređenja društva na mrežno. Nova, kapitalistička ekonomija, zanovana je na znanju, jeftinom i brzom protoku informacija. Geografske granice ne postoje, cirkulacija informacija stvara novi krvotok stvarajući uslove za povećanje ekonomskog rasta zemalja, odnosno porast stepena njihovih ekonomskih sloboda.

Postalo je jasno da poslednje godine XX vijeka nose sa sobom promjene koje se tiču novog društvenog poretka. Sa korijenima novog poretka, nastalog u Silikonskoj dolini, a potom prenesenog i u ostale krajeve svijeta, informatička ekonomija postaje nov društveni pravac kretanja. Novo doba nosi sa sobom preuređenje i tranziciju sa industrijskog u novo, informaciono društvo. S tim u vezi, promjene su očite. Nekada snažne nacionalne države, danas gube na značaju, upravo zahvaljujući novom poretku. U ambijentu informatičke ekonomije, konkurencija postaje izuzetno oštra s obzirom na to da se utakmica odvija na svjetskom tržištu, a tržište rada karakteriše fleksibilnost radne snage i česte

* Institut za strateške studije i projekcije

migracije. Informatička ekonomija sa sobom donosi i nove modele društvene organizacije pa se time nerijetko prelazi za hijerarhijskog modela uređenja društva na mrežno. Nije li i sam Internet sinonim za mrežu?

Novo doba nosi sa sobom preuređenje i tranziciju sa industrijskog, postindustrijskog, u novo, informaciono društvo. S tim u vezi, promjene su očite. Nekada snažne nacionalne države danas gube na značaju, upravo zahvaljujući novom poretku. Svaki rast zahtijeva destrukciju predašnjeg stanja!

Nema sumnje da je revolucija informatičke ekonomije zahvatila i Evropu. Stoga i ne čudi podatak da je društvo u EU, zadacima Lisabonske strategije, nedvosmisleno orijentisano ka konceptu razvoja informacionog društva, društva znanja i informatičke ekonomije. EU je orijentisana ka kreiranju otvorenog tržišta zasnovanog na razvijenom informacionom društvu, na šta ukazuju i ciljevi postavljeni i 2010 inicijativom. Svi se mogu sažeti u tri osnovna:

1. Povećati investicije u istraživanje u ICT sektoru za 80% u odnosu na postojeće. EU do sada nije ulagala velika sredstva u ICT istraživanje (80 eura per capita), što je daleko manje, upoređujući sa Japanom (350 eura per capita) ili SAD (400 eura per capita).

2. Promocija evropskog informacionog društva sa ostvarenjem tri osnovna cilja: Akcionim Planom E-governmenta; tri inicijative koje se tiču ICT i kvaliteta života i aktivnosti sa ciljem smanjenja digitalne podjele i geografskih i socijalnih razlika u Evropi (e-Inclusion 2008).

3. i 2010 Inicijativa, usvojena od strane Evropske komisije. S tim u vezi potrebno je istaći da ICT predstavlja najatraktivniju oblast ekonomije u EU s obzirom na to da danas ICT čini 5% GDP u Evropi.

Informaciono-komunikacione tehnologije (ICT) predstavljaju jedan od najdinamičnijih sektora u EU i čine više od 50% rasta ostvarenog u periodu 2000-2004. u EU. Porast broadband konekcije (preko 20,1 milion novih broadband linija u EU u 2006) i povećan rast online tržišta, kao i usluge administracije, ukazuju na to da je društvo u EU visokoorijentisano ka konceptu društva znanja i da ono samo ima koristi od upotrebe savremenih tehnologija. Javne i privatne investicije u ICT donose benefite i utiču kako na ekonomski rast zemalja EU tako i na otvaranje novih radnih mjesta. Najbrži rast zabilježen je u oblasti IT usluga i softvera koji bilježe i najbržu dinamiku razvoja, 5,9% porasta u 2007. u odnosu na 2006. godinu.

2. NA PUTU KA INFORMACIONOM DRUŠTVU

Crna Gora ima svoju Strategiju razvoja informacionog društva koja je dala okvir za dinamiku procesa budućeg razvoja. Posljednjih godina desilo se niz pozitivnih pomaka kada je u pitanju otvaranje i liberalizacija tržišta telekomunikacija. Konkurencija je dovela nove igrače-operatere na tržište, što je doprinijelo padu cijena usluga mobilne telefonije, pa Crnu Goru danas karakteriše jedna od najvećih stopa penetracije mobilne telefonije u regionu, od čak 168% u decembru 2007. godine, i tri operatera mobilne telefonije. Na drugoj strani, još uvijek postoji jedan dominantan operater fiksne telefonije, ali se i na tom polju situacija mijenja i tržište otvara, pa se uskoro može očekivati konkurencija od strane postojećih operatera mobilne telefonije u Crnoj Gori, poput M: tel-a. Slična je situacija sa Internetom. Iako Crna Gora još uvijek ima dominantnog Internet provajdera, promjene na polju povećanja broja Internet provajdera već se dešavaju pa se uskoro može očekivati prava tržišna utakmica na ovom polju. Suzbijanje monopolskih pozicija na ovim poljima uticaće na dalju liberalizaciju tržišta, gdje će tržišna utakmica definisati kvalitet ponude. Ne treba izostaviti i nova tržišta poput kablovske televizije ili VoIP, kompanija koje već u Crnoj Gori imaju licence za obavljanje ovih usluga.

Ukoliko analiziramo tržište mobilne telefonije u Crnoj Gori, posljednjih pet godina donijelo je niz promjena koje su uticale na porast stope penetracije od sada rekordnih 168% u 2007. godini. Svjedoci smo da se broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori iz godine u godinu povećavao možda i dinamikom koju ni mi sami nismo mogli očekivati. Isti ovaj indikator u 2004. godini iznosio 78%, a u 2001. godinu 53%. To najbolje govori u kojoj mjeri se broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori povećao posljednjih godina. Vidljivi faktori koji su doveli do ovog stanja mogu se ogledati kroz:

- Liberalizaciju i otvaranje tržišta telekomunikacija;
- Dolazak novih operatera i situacije da sada imamo tri igrača na tržištu (ProMonte, T-Mobile i M: tel), gdje se svako od njih na svoj način bori da očuva postojeće i povoljnom cijenom i boljom paletom usluga pridobije nove korisnike. Ova situacija, naravno, dovodi do pregrupisanja snaga i tržišnog učešća među operaterima tako da se situacija mijenja u odnosu na dolazak trećeg operatera na crnogorsko tržište. Primjera radi, u julu mjesecu, ProMonte je imao 55% tržišta, T-Mobile

40%, a M: tel 5%. Za pola godine, situacija se mijenja pa ProMonte u decembru 2007. ima 41% učešća, T-Mobile 31%, a M: tel 28%, što ukazuje na konkurentnost i jaku utakmicu na tržištu mobilne telefonije;

– Kao jedan od vidljivih faktora može se navesti i orijentisanost CG ka razvoju turizma. Tako, povećan broj turista iz godine u godinu direktno utiče i na povećanje stope penetracije mobilne telefonije i određuje njegova sezonska kretanja.

Posmatrajući u odnosu na region, Crna Gora je i u 2007. godini tradicionalno na prvom mjestu kada je u pitanju ovaj ICT pokazatelj. Analiza obuhvata podatke zaključno sa septembrom 2007. godine. I u tom periodu, sa stopom penetracije mobilne telefonije od 163,6%, Crna Gora je daleko ispred prosjeka koji važi za zemlje u regionu (Ex-Yu), a koji, prema pokazateljima iz septembra 2007. godine, iznosi 85,5%. Na drugoj strani, Crna Gora je, analizirajući isti vremenski period i zemlje EU, na drugoj poziciji, nakon Luksemburga, koji je u septembru 2007. godine imao stopu penetracije mobilne telefonije od 164%, a zatim slijede: Italija (146%), Litvanija (144%) i Bugarska (133,2%).

Bez obzira na to što Crna Gora ima visoku stopu penetracije mobilne telefonije, ključno pitanje je u koje se svrhe ona koristi. Daleko bolji podatak bismo bio kada bi imali situaciju da se mobilna telefonija sve više koristi i u svrhe korišćenja Interneta, provjere mailova, a ne samo obavljanja poziva i slanje SMS poruka, kao što je većim dijelom bio slučaj do sada.

Najava o smanjenju PDV-a na računare i računarsku opremu sa postojećih 17% na 7% stupa na snagu početkom 2008. godine, što će dodatno motivisati učesnike na IT tržištu. Ipak, postavlja se pitanje zašto stopa PDV-a na računare i opremu ne bi bila 0%? Na taj način bi se tržište u potpunosti otvorilo i postalo atraktivno za nove igrače na IT polju. Promjeni regulative (Zakona o telekomunikacijama), kao i donošenju seta novih zakona u oblasti IT treba posvetiti pažnju.

Orijentisanost Crne Gore ka razvoju informacionog društva prepoznata je kroz ključne dokumente i strategije, ali i inicijative za pokretanjem konkretnih aktivnosti na polju informacionog opismenjavanja stanovništva; E-business-a, kao i stvaranja uslova za implementaciju projekta E-Governmenta, čime bi se povećala efikasnost postojeće administracije i smanjili troškovi. Strategija razvoja informacionog društva, kao ključni dokument u kojem su zacrtani ciljevi razvoja informacionog društva u Crnoj Gori, podrazumijeva i okvir za razvoj E-Governmenta u Crnoj Gori, baziran na konkretnim aktivnostima.

Održana prva elektronska sjednica

Vladina komisija za ekonomsku politiku (KEP) je 24. jula 2007. godine održala prvu elektronsku sjednicu, čime je zvanično počeo projekat e-Governmenta (elektronske Vlade) u Crnoj Gori. Primjena novog tehnološkog rješenja omogućiće članovima Vlade i njenim ostalim tijelima da svih 24 časa u sedmici on-line putem, sa web portala, „skidaju” sve potrebne materijale, kao i da u odsustvu sa neke sjednice on-line vezom učestvuju u njenom radu i glasaju.

Aktivnosti na polju implementacije E-Government rješenja u Crnoj Gori nalaze se u početnim fazama. Buduće aktivnosti obuhvataće konkretne projekte u ovoj oblasti, uz otvaranje prostora za nova softverska rješenja.

3. UMJESTO ZAKLJUČKA

Da li je ICT prirodni kreator ekonomskih sloboda? Savremene tehnologije danas su nesumnjivo jedni od kreatora ekonomskih sloboda! Na drugoj strani, kao prvi znak povećanja stepena ekonomskih sloboda za posledicu imaju porast GDP-ja. Odnos između ekonomskih sloboda i savremenih tehnologija je suviše isticati ukoliko se zna da je za jednu četvrtinu rasta GDP-ja u Evropi upravo zaslužan rast u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija!

Pogled na ‘Azijskog tigra’

Ekonomija Singapura predstavlja jednu od najbrže rastućih ekonomija na svijetu, sa visokim stepenom ostvarenih ekonomskih sloboda i skoro otklonjenim barijerama za obavljanje biznisa. U 2006. godini, tzv. Azijski tigar našao se na top poziciji ljestvice biznis friendly destinacija svijeta. Trećim mjestom na svijetu, kada je u pitanju konkurentnost, ekonomski razvoj Singapura prevazišao je razvoj visokorazvijenih ekonomija u Evropi. Zasnovani na business friendly ambijentu, visokorazvijenoj infrastrukturi, ekonomski indikatori bilježe porast. Slučajno ili ne, ali Singapur je istovremeno na vrhu svjetske liste kada je u pitanju razvoj i konkurentnost u oblasti savremenih tehnologija (na trećem mjestu prema WEF), ukoliko se posmatraju indikatori razvoja ICT i nivo sofistikacije ICT usluga. Kao mala ekonomija, Singapur je iskoristio benefite globalnog tržišta

na način da je postignuta efikasnost domaćeg tržišta, inovativnost i produktivnost. Razvoj savremenih tehnologija, ekonomski rast i slobode su azijsko mače pretvorili u azijskog tigra!

Nema sumnje, povećanje tehnološkog razvoja dovodi do povećanja stopa privrednog rasta, a sve to za posledicu ima porast ekonomskih sloboda! Drugim riječima, granice ekonomskih sloboda danas su uslovljene granicama tehnološkog razvoja. U onoj mjeri u kojoj se jedna zemlja, uslovno rečeno, izbori sa administrativnim barijerama (uplitanjem države u biznis), visokim porezima i carinama, imaće veće izgleda da poveća ekonomske slobode! Povećanje ekonomske slobode znači i veći stepen slobode pojedinca! A šta pri tom predstavlja sloboda? Jedino što pojedinac može sebi dozvoliti! Nezavisnost ni od čega! Savremene tehnologije uz brz protok informacija u tom slučaju prirodni su katalizator rasta ekonomskih sloboda.

I na kraju... Stvar nije visoka ako se može dohvatiti! Nije velika ako se o njoj može raspravljati! Nije duboka ako joj se vidi dno! Prethodni citat govori da su one *dostižne*! Veća ulaganja u tehnološki razvoj – veći stepen ekonomskog rasta – korak naprijed ekonomskim slobodama!

Milica DAKOVIĆ

ICT AS A CATALYST OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

New, capitalistic paradigm is based on knowledge, free and open information flows. There are no geographical boundaries; free circulation of information makes new conditions for creating of economic prosperity and increase level of economic freedom. Technological development can cause increasing of economic growth rates. According to that, it is evident that boundaries of economic prosperity are closely related to boundaries in technological progress. One country can be prospering in future if successfully solve problem with administrative barriers and high taxes. Modern technologies are one of the basic factors that can improve economic prosperity and improve level of economic freedom, as well.